

## روش‌شناسی استاد طاهایی<sup>۱</sup> (بنیان‌گذار مکتب نرجس<sup>۲</sup>) در امر به معروف و نهی از منکر

عذرا مرادی\*

### چکیده

امر به معروف و نهی از منکر به مثابه بخشی از فرآیند تربیت، از روش‌های کلیدی اصلاح اندیشه و رفتار است که نقشی بی‌بدیل در تهذیب اخلاق، سالم‌سازی فرد و جامعه و تأمین امنیت اجتماعی دارد. مسئولیت دعوت به خوبی‌ها و پرهیزدادن از کار زشت و نادرست، متوجه همگان است. در این میان نخبگان فکری و فرهنگی جامعه، به دلیل برخورداری از بصیرت، داشتن نقش الگویی و توانایی برجسته در تأثیرگذاری، جایگاهی ویژه در احیای ارزش‌ها و جلوگیری از سقوط جامعه به سوی زشتی‌ها و ناهنجاری‌ها دارند. استاد طاهایی الگویی برجسته از این دست برای زنان بلکه تمام افراد جامعه بود که با اخلاصی کم‌نظیر و همتی والا، تحولی در عرصه ارشاد بانوان و جوانان و نهادهای سازنده ارزش‌ها پدید آورد. سبک ارشاد و امر به معروف و نهی از منکر ایشان بر روش‌های مستدل و روزآمد و بر ظرفیت‌ها و نیازهای دوران معاصر انطباق داشت. در این نوشتار به تبیین مهم‌ترین روش‌های عملیاتی شده‌ی ایشان در امر به معروف و نهی از منکر می‌پردازیم.

**واژگان کلیدی:** استاد طاهایی، امر به معروف، نهی از منکر، روش‌های امر به معروف.

\*. طلبه و پژوهشگر مؤسسه علمی - تحقیقی مکتب نرجس<sup>۲</sup> مشهد.

## مقدمه

زنان الگو منشأ رویدادهایی بس سترگ در فرهنگ، سیاست و تاریخ مسلمانان بوده‌اند. بدین دلیل بازشناسی عناصر اندیشه‌ای و رفتاری آنان می‌تواند برای نسل امروز بسیار راهگشا باشد. از شاخصه‌های زنان الگو، عمل ایشان به فریضه امر به معروف و نهی از منکر و روش آنان در کاربرست این واجب است که با گفتار و رفتارشان این فرهنگ را نهادینه ساخته‌اند.

بانوی فاضله استاد طاهایی دعوتگری از این نسل بود که با عزمی والا و بر پایه عمل به تکلیف شرعی و دینی خود، قیام به امر به معروف را بر خود فرض دانست و با توکل و اعتماد به یاری پروردگار، با لباسی از اخلاص و تقوی که بر اندیشه و گفتار و رفتارشان پوشانده بود، حرکت الهی خویش را آغاز کرد و به سرانجام رساند.

فعالیت‌های تبلیغی بانو طاهایی از هجرت به مشهد مقدس آغاز شد. با تأسیس مکتب نرجس علیها السلام در سال ۱۳۴۵ و تأسیس شعبات وابسته در سال‌های بعد در سطح کشور تبلور یافت و با تربیت و پرورش چندین هزار طلبه ایرانی و غیر ایرانی قوام یافت و به اوج رسید.

این خدمتگزار اهل بیت علیهم السلام با انسان‌شناسی برگرفته از آموزه‌های قرآن و معصومین علیهم السلام، راهبردهای اصلی ارشاد و دعوت به خیر را تشخیص داد و در راه عملیاتی کردن آن‌ها، با تمام توان کوشید. به‌جمله می‌توان گفت این بانوی معروف گرای منکرستیز در عصر خود و متناسب با فضای آن زمان از بهترین روش‌ها بهره برد.

این جستار، روایتی از تلاش این طلایه‌دار فریضه امر به معروف و نهی از منکر است. به‌یقین بازخوانی روش استاد که برگرفته از آموزه‌های قرآن و اهل بیت علیهم السلام است، بسیار راهگشا خواهد بود.

## بیان مفاهیم

- معروف و منکر:

معروف به معنی شناخته شده و منکر یعنی ناشناخته (طاهایی، ۱۳۸۵، ص ۱۲۹). راغب اصفهانی معروف و منکر را چنین معنا کرده است: «المَعْرُوفُ اسْمٌ لِكُلِّ فِعْلٍ يُعْرَفُ بِالْعَقْلِ أَوْ الشَّرْعِ حَسَنَةً، وَالْمَنْكَرُ مَا يَنْكَرُ بِهِمَا»؛ معروف هر آن چیزی است که عقل و شرع آن را به نیکی و خوبی می‌شناسند و معرفی می‌کنند و منکر هر آن چیزی است که عقل و شرع آن را ناپسند می‌داند (راغب اصفهانی، ۱۴۲۷، ص ۵۶۱).

استاد طاهایی در تبیین مفهوم معروف و منکر با استناد به سخن راغب مرجع تشخیص معنای معروف و منکر را در مرحله اول قضاوت عقل و خرد صحیح و در مرحله بعد حکم دین و شریعت به زیبایی یا زشتی هر کار برمی‌شمارد (طاهایی، ۱۳۹۳، ج ۲، ص ۲۱۶). البته توجه می‌دهد که عقل ظنی نمی‌تواند معیار تشخیص قرار گیرد: «ملاک حسن عمل از عقل قطعی یا جهت شرعی گرفته می‌شود چه بسا افراد به گمان خود کاری خوب انجام دهند در حالی که عمل نیکو نباشد» (همان، ص ۳۱۲).

استاد بسیاری از مصادیق نیکی‌ها و زشتی‌ها را ضمن شرح دعای «مکارم الاخلاق» امام سجاد علیه السلام بیان می‌کند. امام سجاد علیه السلام به عنوان یک آموزگار بزرگ فکری، با زبان دعا، شناختی عمیق از فضیلت‌ها و رذیلت‌های اعتقادی و اخلاقی ارائه می‌فرماید. ایمان، تقوا و تزکیه، توکل، یقین، یاد خدا، شکر نعمت، عدل و احسان، گذشت، معاشرت نیکو، صلۀ رحم، خوش‌گمانی، فروتنی به خلق و... از جمله نیکی‌ها و فضیلت‌های اخلاقی است که امام علیه السلام تخلق به

آن‌ها را از درگاه الهی درخواست می‌کند. برخی منکرات و زشتی‌هایی که امام علیه السلام در این دعا، انسان را از آن‌ها پرهیز می‌دهند عبارتند از: ظلم، کبر و فخر فروشی، حسد، مکر، بدگمانی، عیب‌جویی، غیبت، دشنام، گواهی باطل، اسراف و... . استاد طاهایی از این مقوله‌های ناب، تفسیری دقیق همراه با تمثیل‌ها و اشارات مناسب به زبان ساده و روان ارائه می‌دهد که حکایت‌گر بن‌مایه‌ها و پشتوانه فکری ایشان است.<sup>۲</sup>

زیبا دانستن معروف و زشت شمردن منکر امری خدادادی و بر طبق عقل فطری انسان است؛ یعنی برای هر انسانی قابل درک و بر اساس سرشت اوست. انسان بر طبق فطرت و ذات الهی و انسانی خویش، میل به نیکی و فضیلت دارد و از منکرات بیزار است. صداقت را تصدیق می‌کند و ادب را تحسین؛ امانت‌داری را ارج می‌نهد و عفو و گذشت را دوست می‌دارد. به زیبایی حیا اذعان می‌کند و عدالت‌خواهی را مقدس می‌شمارد. از دروغ، افترا، نفاق، سوء ظن، ستمکاری و آزار دیگران بیزار است. بر این اساس، تا زمانی که نور فطرت انسانی او بر اثر تحریف و تغییر در وجودش به خاموشی نگراییده یا تضعیف نشده باشد، به سوی کسب فضایل و زدودن رذایل اخلاقی سوق داده می‌شود.

استاد طاهایی، هواپرستی و بی‌توجهی به عقل را عامل مهم ضد فطرت می‌داند: «توجه کنید مطلب خیلی حساس است آن‌چه از نیروی‌های درونی ما همانند عقل، هوش و حافظه کاسته می‌شود، در اثر بی‌احتیاطی‌ها و نافرمانی‌ها از دستورات عقل و پیروی از هوای نفس است» (طاهایی، ۱۳۸۵، ص ۷۶) و تأکید می‌کند: «پیروی هوای نفس، ما را از حق دور می‌کند. در مقابل به هر نسبتی که نفسمان را ادب کنیم و تابع عقل باشیم به همان اندازه گرایش ما به حق بیشتر شده و آن را پذیرا می‌شویم» (طاهایی، ۱۳۹۳، ج ۲، ص ۶۴).

با توجه به این که عقل و فطرت راه‌های شناخت معروف و منکرند، به راحتی می‌توان مصادیق و ویژگی‌های هر یک از این دو را از جهات مختلف بازشناخت. معروف و کار نیک از نظر استاد کاری است که از نظر هدف، زمان، ضرورت، تداوم، ابزار استفاده شده، همکاران و بهره‌گیران، استقامت در کار، استحکام، نظم، آینده‌نگری در عمل، اولویت‌ها، نشاط، اعتدال، دقت، سرعت و سلامت کار، سنجیده شده و برای آن برنامه‌ریزی صورت گرفته باشد و به دور از آفت‌های عجب، حبط، ریا و سمعه انجام شود» (همان، ج ۲، ص ۳۱۲ به نقل از تفسیر نور، ج ۱۲، ص ۱۴۶) و تأکید می‌کند: «اگر بنده‌ای در انتخاب عمل و نیکو بودن آن دقت کند و لو این که عملش نقصان داشته باشد، خداوند بر حسن عمل او می‌افزاید» (طاهایی، ۱۳۹۳، ج ۲، ص ۳۱۲).

ملاک دیگر در شناخت معروف و منکر شرع است. به تعبیر استاد: «آن‌چه منکر معرفی شده، مورد رضای الهی نیست و همه منکرات طرد شده خداوندند؛ بنابراین شرک، کفر، نفاق، تخلف از جهاد، خیانت، دنیاطلبی و شهوت‌رانی، منکر و مطرود درگاه باری تعالی هستند و خداوند به انجام هیچ‌یک از آن‌ها راضی نیست» (همان، ص ۲۱۶-۲۱۷).

#### - مفهوم روش

روش در زبان فارسی به معانی راه، رفتار، طرز حرکت، رسم، عادت، طریقه، قاعده، قانون، خوی و... به کار می‌رود، در یک معنی عام و مشترک به مجموعه راه‌ها، شیوه‌ها، فعالیت‌ها و ابزار اطلاق می‌شود (ساروخانی، ۱۳۷۵، ج ۱ ص ۴۲). مقصود از روش در این نوشتار اسلوب و نظام، شیوه‌ها، فنون و ظرافت‌هایی هستند که برای دستیابی به مقصود

در امر به معروف و نهی از منکر در قالب سخن، حالت یا رفتار به کار می‌رود. یعنی این فریضه چگونه انجام گیرد تا بهترین و بیشترین اثربخشی و کارآیی را داشته باشد.

### اهمیت روش شناسی و انتخاب روش نیکو

روش و طریقه سهم بزرگی در ایجاد تغییرات رو به رشد و رساندن پیام و فکر به مخاطب دارد. اساس و مبنای خوب بودن یا لازم بودن روش آن است که نزدیک‌ترین و نیکوترین راه برای تحقق هدف از امر به معروف و نهی از منکر باشد. استفاده بهینه و اصولی از روش و ابزار، موفقیت را تضمین می‌کند. نمی‌توان تنها به یک شکل ظاهری و فرمانی خشک اکتفا کرد. روش‌ها به تناسب زمان، مکان، افراد، عکس العمل و ویژگی آن‌ها متفاوت‌اند. حسن انتخاب روش و به کارگیری امکانات، نیازمند تلاش وافر و سرمایه‌گذاری فکری است.

در قرآن کریم و سیره عملی بزرگان دین و سخنان آنان، نکات بسیار مهم و ارزشمندی وجود دارد که می‌توان از آن‌ها برای انتخاب روش‌های صحیح امر به معروف و نهی از منکر مدد گرفت.

استاد با روش‌های تربیتی آشنا بود و در انجام این فریضه روش‌های مطلوب را با استفاده از سیره و اصول برگرفته از قرآن و بر اساس اصول و معیارهای پذیرفته شده و ضوابط دینی عمل می‌کرد. هرگز از ضوابط خارج نشد. از آن‌جا که شناختی عمیق از دین داشت، این شناخت باعث می‌شد که از اعمال سلیقه و آمیختن امر به معروف و نهی از منکر با سلیقه‌های شخصی و حب و بغض‌ها به دور باشد. مبالغه نیست اگر بگوییم در روش امر به معروف خود، از هر روش تربیتی که می‌دانست یا احتمال می‌داد مؤثر می‌افتد، استفاده می‌کرد. به نیکویی توجه داشت که مسؤولان و مربیان و معلمان و استادان باید برای موفقیت خود به شیوه‌های مختلفی متناسب با مخاطبان گوناگون مجهز باشند. زیرا همه مردم را نمی‌توان با یک روش دعوت کرد. هر شخصی روح و ظرفیتی خاص دارد و باید با زبان خودش با او سخن گفت (طاهایی، ۱۳۹۳، ج ۲، ص ۲۳۱). می‌دانست با هر کس چه نوع برخوردی داشته باشد و بر پایه آیه ۱۲۵ سوره نحل که به شیوه‌های دعوت اشاره می‌کند، خواص را باید با حکمت و استدلال ارشاد کرد و عوام را باید با موعظه نیکو و مخالفان را با جدال نیکوتر (همان).

### شاخص‌های روشی استاد

- تصریح نکردن به خطاها و تأکید بر ارشاد غیر مستقیم

معمول‌ترین و رایج‌ترین روش امر به معروف و نهی از منکر روش مستقیم است اما همه می‌دانند که استاد تمایل چندانی برای استفاده از این روش نداشت: «یک مربی شایسته سعی می‌کند راهنمایی و ارشاد خود را به صورت علنی انجام ندهد و از نام بردن عیوب و نواقص در برابر دیگران خودداری و از نسبت دادن نارسایی‌ها به طور مستقیم پرهیز کند» (طاهایی، ۱۳۸۹، ص ۱۴۹). مهربانانه یاد می‌داد که: «وقتی تذکرات اخلاقی را با کنایه و اشاره بگوییم زودتر اثر می‌بخشد تا این که با صراحت از گناه نام ببریم. چه بسا تصریح به گناه موجب گستاخی و جرأت بیشتر گنهکار شود و قبح و زشتی کارش از بین برود. پروردگار متعال پوشاننده عیب‌هاست. سیره عملی پیامبر ﷺ و اهل بیت علیهم السلام چنین بوده است که لغزش افراد خطاکار را فاش نمی‌کردند و همواره آن را مخفی نگه می‌داشتند» (طاهایی، ۱۳۹۳، ج ۲، ص ۲۳۲). هشدار می‌داد که «همین ارشاد شما ممکن است به صورت ملامت و عیب‌جویی جلوه‌گر شود. چه بسا شما

قصد راهنمایی داشته و سوء نیت هم نداشته باشید اما برداشت طرف مقابل خلاف این باشد و به نظرش بیاید او را ملامت و عیب‌جویی می‌کنید. این گونه ارشاد کردن حاصلی ندارد. بهتر است نصیحت به‌صورت کنایه باشد (طاهایی، ۱۳۸۹، ص ۱۴۹). البته باید توجه داشت که برخی اوقات حتماً باید به صورت مستقیم امر و نهی کرد که در چنین مواردی توصیه می‌کرد باید مخفیانه و نه در حضور جمع تذکر دهید (همان، ص ۱۴۹). ایشان خود در مورد برخی افراد با توجه به شناختی که از روحیات آن‌ها داشت از روش مستقیم استفاده می‌کرد.

#### - تذکر فردی و جمعی

تذکر یادآوری اوامر و نواهی الهی به خاطی یا فراموش‌کار است. تذکرات استاد طاهایی به همراه عبارات انگیزشی چون: اشکال شرعی دارد، خدا ناظر است، در برابر امام زمان عجله الله تعالی فرجه الشریف مسئولید، این جا خانه‌ی امام زمان عجله الله تعالی فرجه الشریف است، من راضی نیستم، از جهنم بترس و... همراه بود. این یادآوری‌ها جنبه‌ی کاربردی دارند زیرا در لحظه مشاهده خطا یا غفلت انجام می‌گرفت (رضایی، ۱۳۹۰، ص ۱۰۱). استاد بارها به اساتید و مسؤولان مکتب‌نرجس رحمته الله علیه در مورد صرفه‌جویی و استفاده درست از بیت‌المال توصیه می‌کرد. او بیت‌المال و امکانات خانه امام زمان عجله الله تعالی فرجه الشریف - مکتب‌نرجس رحمته الله علیه - را خط قرمزی غیر قابل تخطی می‌دانست.

استاد با توجه به درایتی که در شناخت مخاطب‌ها و موقعیت‌های مختلف داشتند، گاه به صورت فردی و گاه به صورت جمعی موعظه و نصیحت می‌کرد. به این عبارات هشدار دهنده در تذکر جمعی توجه کنید:

«عزیزان! ما در گرداب‌های بی‌پایان این دنیا غرقیم. از اطراف و اکناف موج‌های فساد به ما حمله می‌کنند. گناه، شبهه، اشتباه، ظلم، این موج‌ها ما را می‌گردانند. ما در اختیار خودمان نیستیم ما چگونه می‌توانیم نجات پیدا کنیم و چطور خودمان را حفظ کنیم. خدا را بر گفته‌ام شاهد می‌گیرم که اگر اندکی دقت داشته باشیم، می‌بینیم از این گرداب دنیا یک لحظه هم راه نجات نداریم؛ جز این که به چیزی متوسل شویم که ما را نجات دهد و الا غرق شده و هلاک شده‌ایم» (بوذری، ۱۳۸۹، ص ۱۷ و ۱۸).

#### - تغافل، چشم‌پوشی و به رو نیاوردن

در بین دروس عملی تعلیم و تربیت استاد طاهایی درسی بود به نام تغافل که ایشان در عمل این درس را به شاگردان می‌دادند. تغافل در واقع نوعی نمایاندن رفتاری و غیر زبانی به مخاطب است. اگر مخاطب کاری ناشایست انجام می‌داد، ایشان به آرامی از کنار این لغزش عبور می‌کرد و به اصطلاح به‌روی خود نمی‌آورد اما در موقعیتی مناسب با لحنی زیبا و توأم با آرامش آن مسأله را متذکر می‌شد (موسوی‌نژاد سق، ۱۳۹۱، ص ۲۷۸). به باور ایشان:

«چشم‌پوشی از سیئه مانند شکر حسنه دارای اثر مفید روانی و اجتماعی است. شکر حسنه، اهل خیر و معروف را به کارشان تشویق می‌کند و دیگران را هم تشویق می‌کند. چشم‌پوشی از سیئه نیز می‌تواند زمینه کرامت خلق شود و آدمی به سبب عفو و اغماض گرایش پیدا می‌کند. اگر چشم‌پوشی نشود، چه بسا پیگیری از یک سیئه، منشأ سیئات بسیار و سبب مشاجره و اختلاف می‌گردد که در بعضی از مواقع به مفسد ندامت بار و غیر قابل جبران کشیده می‌شود (طاهایی، ۱۳۹۰، ج ۱، ص ۱۷۸).

استاد در راهبردهای پیش‌گیرانه‌اش به‌ویژه بر این مقوله تأکید داشت که «وقتی جوانی را به خاطر گناهانی که مرتکب شده نگوئیم می‌کنیم باید قسمتی از لغزش‌هایش را نادیده بگیریم و از تمام جهات او را مورد اعتراض و توبیخ قرار ندهیم تا جوان به واکنش وادار نشود و تصمیم نگیرد با عناد و لجاج بر شما چیره شود» (طاهایی، ۱۳۸۹، ص ۲۰۹ و ۲۱۰).

#### - بهره‌گیری از فرصت‌ها و شکار لحظه‌ها

استاد طاهایی توجه زیادی به انجام این فریضه داشت. مبالغه نیست اگر بگوییم در تک‌تک رفتارهایش نیت امر به معروف و نهی از منکر را در سر می‌پرورانند. از اندک فرصت‌های به وجود آمده بیشترین بهره را برمی‌داشت و بالاترین تأثیر را می‌گذارد و هرگز از انجام آن شانه خالی نمی‌کرد چرا که خدا را در هر حالی بر اعمال خود ناظر می‌دید.

استاد روشن‌ضمیر ما برنامه می‌ریخت تا معرفی کند و از منکری بیزاری ایجاد کند. تمام برنامه‌های جانبی مکتب نرجس علیه‌السلام را اعم از سفرها و اردوهای طلاب و استادان، با اندیشه‌ای هدفمند و بسیار فراتر از یک تفریح ساده برگزار می‌نمود. همواره دقت و ویژه‌ای بر زمان، مکان، مخاطبین و لحن کلام خود داشت تا منکری را از جمع، بیگانه و محو سازد. تا زمانی که منکری پایدار و معروفی مهمل مانده بود، بار تکلیف را هم‌چنان بر شانه خود پا برجا می‌دانست.

#### - رعایت تدریج و توجه به ظرفیت مخاطب

در دعوت به خوبی‌ها باید علاوه بر درجه‌ایمان، به روحیات، قدرت تحمل و میزان شوق و ذوق و ظرفیت و حوصله افراد نیز توجه کرد و به اقتضای شرایط زمانی یا فردی مخاطب، به تدریج عمل کرد. در غیر این صورت احتمال عدم تأثیر یا حتی تأثیر منفی وجود دارد. استاد به این مقوله اهتمام ویژه داشت و با رعایت تدریج، ذره ذره معارف تربیتی را به مخاطبش تزریق می‌کرد. به نیکی دریافته بود که فضایل و رذایل هیچ کدام یک مرتبه در جان انسان‌ها به وجود نمی‌آیند پس نباید انتظار داشته باشد تلاش‌هایش سریع و فوری نتیجه دهد.

شیوه توصیه و برخورد او نسبت به طلبه سال اول با طلبه سال پنجم بسیار متفاوت بود. طلاب ایرانی با غیر ایرانی، طلبه و غیر طلبه، بانوان و افراد مسن و جوانان، استاد و غیر استاد، مسؤول و غیر مسؤول و... هر یک اقتضای روشی ویژه‌ای داشتند. به خاطرات یکی از شاگردان استاد که از کشور چین برای کسب معارف دینی به مکتب نرجس علیه‌السلام آمده بود، توجه کنید:

«در لحظه ورود به مکتب و گذراندن همه افکار و دغدغه‌های ذهنی، با استقبال گرم و صمیمی و زیبای استاد طاهایی و مادری مهربان مواجه شدیم. برخورد اولیه‌ی ایشان طوری بود که اصلاً احساس نمی‌کردیم از راه دور و کشور غریب به این‌جا آمده‌ایم. انگار ایشان سال‌ها ما را می‌شناختند. حس ما به ایشان مانند مادر بود که فرزندانشان را بعد از چندین سال دوری ملاقات می‌کند. ایشان لحظه به لحظه همراه و همدم ما بودند تا ما به این‌جا عادت کنیم. حتی بنا بر درخواستی که از ایشان داشتیم اجازه داد که موسیقی مورد علاقه کشورمان را گوش کنیم. در مرحله اول نفرمودند که خیر؛ این‌جا موسیقی دادن ممنوع است؛ بلکه ضبط هم تهیه کردند تا بتوانیم در روزهای تعطیل موسیقی گوش

کنیم که این باعث آرامش ما می‌شد. چون شنیدن این موسیقی ما را به حال و هوای کشور خودمان می‌برد و از دلتنگی‌هایمان کم می‌کرد (چینی، ۱۳۸۹، فایل صوتی تصویری اولین یادواره بانوی بافضیلت استاد طاهایی).

وی درباره شیوه تربیتی و ارشادی استاد می‌گوید: «نکته قابل توجه و تأثیر این که ما ابتدا با همان وضعیت ظاهری که در چین داشتیم، وارد مکتب شدیم و ایشان در همان لحظه اول به ما هیچ مطلبی در این باره نگفتند که «حجابتان کو؟! چرا این گونه وارد مکتب شدید؟» بلکه به مرور زمان و به تدریج برای ما مانتوی سبز رنگی به عنوان هدیه گرفتند. ما آن زمان اصلاً نمی‌دانستیم «مانتو» چیست. حتی در چین برای نماز از سرپند استفاده می‌کردیم و لباس بلند نمی‌پوشیدیم. سپس برای ما یک خیاط دعوت کردند تا با مدل‌هایی که خودمان دوست داشتیم برایمان لباس بدوزد. این روش تربیت ظریف و دقیق، برای ما خیلی جالب بود که در این جا ما را به کاری اجبار نکردند، بلکه در مرحله اول، پوشش و حجاب را برای ما تعریف کردند و بدون هیچ اجباری بلکه به تدریج با ایجاد علاقه، ما را به حجاب دعوت کردند (همان)».

### اولویت‌بندی معروف و منکر

به این ماجرا دقت کنید: «استاد طاهایی در شب‌های قدر که اقشار زیادی با عقاید مختلف در این مراسم حضور دارند، برای جذب بیشتر دختران جوان تلاش می‌کرد. برخی بانوان مسن با دختران بدحجاب برخورد نامناسبی داشتند و مدام به آن‌ها تذکر می‌دادند اما استاد دل‌آگاه ما در ابتدای جلسه اعلام می‌کرد که «هیچ شخصی در این شب‌های عزیز فردی را امر به معروف و نهی از منکر نکند. بگذارید هر کس به هر شکل که می‌خواهد در این مجلس حضور یابد. ان‌شاءالله با دریافت معارف الهی از این مکان و از این شب، عامل نیز خواهند شد» (موسوی‌نژاد سوق، ۱۳۹۱، ص ۲۶۷).

با دقت در این ماجرا به خوبی می‌توان دریافت که شناخت و توجه به معروف‌ها و منکرات بنیادی و اصلی و تشخیص آن از معروف‌ها و منکرات غیربنیادی و روبنایی مقوله‌ای مهم است که استاد هوشمندانه بدان توجه داشت و با اولویت‌بندی معروف‌ها و منکرها، انواع فکری و ایمانی را بر نوع اخلاقی و رفتاری مقدم می‌کرد. ایشان به نیکی دریافته بود که هر گونه اصلاح در ناحیه اخلاق و رفتار مسبوق به اصلاح در ناحیه باورها و نوع نگرش فرد است و تا نگاه اصلاح نشود، راه عوض نمی‌شود و این اصلاح امری تدریجی و زمان‌بر است.

استاد طاهایی راه ورود به مباحث را می‌دانست و روشی را برمی‌گزید که اندیشه مخاطب به تکاپو و تلاش وادار شود. شرایط زمانی و زمینه‌ای را در نظر می‌گرفت سپس با هنرمندی و ظرافت خاص چهره زیبای معارف و احکام اسلامی را نشان می‌داد و عالمانه او را با تعالیم حق‌اللّٰهی، حق‌النّٰسی و حق‌النّٰفسی، مرحله به مرحله آشنا می‌کرد. به این ماجرا نیز که استاد از خاطرات تبلیغی خود در دوران پیش از انقلاب نقل می‌کند دقت کنید:

«یک مرتبه رفته بودم زابل. زمانی بود که آیت‌الله طالقانی در آنجا تبعید بودند. جمعیت خیلی زیادی پای صحبت‌ها می‌آمدند. من یک روایت گفتم که عقربی در روز قیامت از جهنم می‌آید و صدا می‌زند: پنج طایفه خوراک من هستند؛ یکی کاهل نماز، کسی که نمازی را نخوانده است ولو به رکعتی نماز را ترک کند و... یک خانم فرهنگی که خانم یکی از رؤسا بود جلو آمد و گفت: خانم من از این عقرب خیلی ترسیدم. من قصد کردم نماز بخوانم، رعایت دستورات دین را داشته باشم، خمس بدهم، زکات بدهم. حتی با من به مشهد آمد و حساب سالش را کرد و

خمشش را داد و به قول خودش خیلی متدین شد، گفت مسلمان شدم دیگر. سفر دوم که به زاهدان رفتم این خانم را دیدم. مأموریت ایشان به زاهدان افتاده بود. من راجع به ولایت فقیه و انقلاب و این‌ها صحبت کردم. گفت خانم طاهایی زابل یک سخنرانی کردی من را مسلمان کردی، حالا باز اینجا سخنرانی می‌کنی من می‌بینم دین ندارم، این‌ها چیست که می‌گویی؟! چرا این قدر صحبت شما فرق کرده است؟! گفتم این‌ها همه با هم جمع است. باید این هم به آن‌ها ضمیمه شود» (www.tahaie.net، اندرزاها، ۱۳۹۵/۱۱/۹).

#### - بهره‌مندی از هنر

باید توجه داشت همه افراد جامعه از نظر پای‌بندی اعتقادی و عملی به قوانین و هنجارهای جامعه یکسان نیستند به‌ویژه در دنیای امروز با گستردگی ارتباطات نمی‌توان تنها با زبان معمولی و به روش مستقیم و با استفاده از شیوه‌های سنتی عمل نمود. روش‌های جذب در هر دوره و زمانی مختلف است و باید با زبان متناسب روز، مسلمانان را دعوت به نیکی‌ها نموده و از بدی‌ها نهی کنیم. در این راستا استفاده از زبان هنر که مطابق با میل فطری انسان‌هاست، بسیار قابل توجه است (ر.ک: بسیج و دیگران، ۱۳۸۷، ص ۹۱). در هر زمانی می‌توان با استفاده از وسایل ارتباط جمعی و به کار بستن هنرهایی چون تئاتر، نمایشنامه، شعر، داستان و... امر به معروف و نهی از منکر نمود. استاد طاهایی اشتیاق ویژه‌ای در به‌کارگیری این روش داشت و به مدد این روش‌ها، حکیمانه فطرت و سرشت افراد را تحت تأثیر قرار می‌داد. در زمانی که کمتر کسی به نمایشنامه و تئاتر توجه داشت، گروه تئاتری را با حضور چند نفر از بانوان تشکیل داد (ر.ک: موسوی‌نژاد سوق، ۱۳۹۱، ص ۶۴ و ۲۸۳). با استفاده از آیات قرآن، نمایشنامه‌هایی با موضوعات ظلم‌ستیزی، مبارزه با طاغوت، غربشناسی، تهاجم فرهنگی، حقانیت و فضایل معصومین علیهم‌السلام، شخصیت‌های قرآنی، شخصیت‌های تاریخ اسلام و تشیع، زنان الگو، فرهنگ انتظار، مسئولیت والدین در تربیت فرزند و بسیاری موضوعات دیگر به روی صحنه می‌آورد و با استفاده از هنر در امر به معروف و نهی از منکر، برخی چالش‌های عقیدتی، اخلاقی و رفتاری جامعه عصر خود را در موضوع نمایشنامه‌ها می‌گنجاند. هم‌چنین با برپایی نمایشگاه‌های محلی و منطقه‌ای به شکل تصویری یا سه بعدی، موضوعات معرفتی و اخلاقی مورد نیاز را مطرح و بانوان و دختران جوان دبیرستانی و دانشگاهی را به تماشای آن‌ها دعوت می‌کرد.

#### - روش تشویقی

تشویق به نیکی‌ها و ارزش‌ها از امتیازات مکتب راستین اسلام است. اولیای دین از این روش بسیار برای هدایت خلق و ارشاد بهره می‌بردند. استاد نسبت به ارزش‌ها در مخاطب شوق فراوان ایجاد می‌کرد. معتقد بود جامعه باید به سمت تشویق مردم به امر به معروف و نهی از منکر پیش برود. گاه در برابر عمل نیک فرد یا ترک برخی منکرات چنان تشویق می‌کرد که گویی کاری بس بزرگ را انجام داده است. این مقوله درباره دختران جوان و طلاب تازه وارد بیشتر نمود داشت.

## نتایج

امر به معروف و نهی از منکر، به عنوان حق طبیعی و تکلیف هر مسلمان ریشه در قرآن، سنت معصومین علیهم السلام و اندیشه و عقل بشر دارد. اسلام برای هدایت و حفظ جامعه از ناهنجاری‌ها و نهادینه‌سازی ارزش‌ها این دو مقوله را به عنوان فریضه و عبادتی در ردیف نماز و روزه و سایر عبادات تشریح نموده است.

استاد طاهایی پیرو بر حق قرآن و اهل بیت علیهم السلام، انسان صالحی در خط مقدم عمل بود که با بهره‌آفر از دانش دینی و شناخت صحیح از جامعه و مردم، قدم به میدان امر به معروف و نهی از منکر گذارد و با بصیرت و خوش‌فکری و استفاده از روش‌های نظام‌مند، تمام ظرفیت‌های خود و حوزه‌اش را در این عرصه به کار گرفت.

رویکردهای کلی ایشان در امر به معروف و نهی از منکر برگرفته از اصول ثابت و کهنه ناشدنی تربیت انسان با تأکید بر آموزه‌های قرآنی و روایی است که با گذشت زمان، دستخوش تغییر نمی‌شود.

از مهم‌ترین شاخص‌های روشی استاد در امر به معروف و نهی از منکر، تأکید بر ارشاد غیر مستقیم، تصریح نکردن به خطاها، رعایت تدریج، تغافل و به رو نیابردن، تذکر فردی و جمعی، اولویت‌بندی معروف و منکر، استفاده از هنر و بهره‌گیری از فرصت‌ها و شکار لحظه‌هاست که متناسب با نیازها و واقعیت‌های جامعه این شیوه‌ها را به کار می‌بست.

## پیشنهادها

در روزگار کنونی که بسیاری از ارزش‌ها در معرض فراموشی است، تأسی به الگوهای عملی این چنینی، هم‌نوا با فضای تربیتی کنونی برای برون‌رفت از بحران‌های اخلاقی و رفتاری ضروری و در جهت نهادینه ساختن فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر بسیار مؤثر است.

ناگفته‌های بسیاری از ابعاد زندگی و سیره استاد وجود دارد که نیازمند واکاوی جامع و عمیق و نگرش تحلیلی است. بنابراین نظر به اهمیت الگوپذیری عملی، نباید کار با تجلیل و تقدیر متوقف شود، بلکه نگاه تخصصی شاگردان در شئون مختلف زندگی ایشان ضروری است.

موضوعات مختلفی وجود دارد که به نظر نگارنده انجام پژوهش مستقلی را حول ابعاد زندگی استاد می‌طلبد؛ از جمله حیات عرفانی استاد، سیره و روش اقتصادی، ساده‌زیستی، نظم، روش خانه‌داری و همسرداری، ولایتمداری، مردم‌شناسی، دشمن‌شناسی، جایگاه توسل و دعا در زندگی استاد و بسیاری موضوعات دیگر که گفتنی‌های فراوان برای جامعه امروزی و نسل جوان دارد.

امید که تلاش‌های صادقانه این بانوی خدمتگزار مورد توجه نویسندگان، مبلغان، مستندسازان، هنرمندان و اصحاب رسانه قرار گیرد و در آینده شاهد آثار ارزشمندی در این زمینه باشیم. روحش شاد و قرین رحمت پروردگار و راهش مستدام باد.

## پی‌نوشت

۱. سیده فاطمه سیدخاموشی (طاهایی) از بانوان فاضل حوزه علمیه، به سال ۱۳۰۹ هجری شمسی در خانواده‌ای مذهبی پا به عرصه وجود گذارد. دروس حوزوی را نزد سیدهاشم طاهایی (پدر همسر) و همسرش سید جلال‌الدین طاهایی تلمذ کرد. نیز از محضر اساتیدی از جمله مقام معظم رهبری آیت‌الله خامنه‌ای (دامت برکاته)، میرزا جواد آقا تهرانی، شیخ غلامحسین تبریزی (عبدخدایی)، آیت‌الله نهاوندی و شهید هاشمی نژاد بهره‌مند شد.

فعالیت‌های فرهنگی خود را از سال ۱۳۳۵ در مشهد آغاز کرد. در سال ۱۳۴۵ با هدف تعلیم و تربیت دینی بانوان، مکتب نرجس ع را بنا نهاد که هم اکنون با حضور صدها طلبه خواهر ایرانی و غیر ایرانی در حال فعالیت است و توانسته اساتید و نیروهای متخصص و فرهیخته‌ای را به جامعه تحویل دهد.

بانو طاهایی در راستای ترویج فرهنگ اسلامی از هیچ کوششی فروگذار ننمود؛ در دوران رژیم شاهنشاهی با وجود تهدیدهای فراوان، هرگز دست از مبارزه سیاسی و سخنان افشاگرانه برنداشت. پس از انقلاب نیز در دفاع از نظام اسلامی و ولایت فقیه و دعوت جامعه بانوان به هشیاری و بیداری، گام‌های بسیار مؤثری برداشت.

از جمله فعالیت‌های ایشان تأسیس شعبه‌های مکتب نرجس ع در شهرستان‌ها و تأسیس مدارس مشکوة شامل مهد کودک، پیش‌دبستانی، دبستان و دبیرستان است. این بانوی باتقوا سرانجام پس از یک عمر خدمت خالصانه در سال ۱۳۸۸ به جوار رحمت حق شتافت.

۲. در این زمینه توصیه می‌شود خواننده محترم کتاب سیری در دعای مکارم الاخلاق امام سجاده ع جلد اول و دوم اثر استاد طاهایی را مطالعه نماید.

۳. عقل مطبوع یا عقل فطری، شامل قسمت اعظم جریان فطرت می‌باشد. حضرت علی ع عقل فطری را عامل وادار کننده به نیکی‌ها و بازدارنده از رفتارهای سقوط دهنده می‌داند. به طور کلی، تمام مشخصاتی را که برای جریان فطرت صادق است، در مورد عقل مطبوع یا عقل فطری نیز صادق می‌باشند. در حقیقت، عقل مطبوع یا عقل فطری جز فطرت، چیز دیگری نیست و به همین علت در آموزش‌های اسلامی، این دو لغت به صورت مترادفی به کار رفته‌اند (حسینی، ۱۳۷۳، ص ۴۱۶).

## منابع

\* قرآن کریم، ترجمه آیت الله مکارم شیرازی.

۱. بسیج، احمدرضا و دیگران؛ **نظارت نخبگان در شناخت امر به معروف**، چاپ الکترونیکی، شهرکرد، نشر سدره المنتهی، ۱۳۸۷.
۲. بوذری، امیر؛ **زلزال نیایش**، مشهد، انتشارات مروج، ۱۳۸۹.
۳. حسینی، ابوالقاسم؛ **بررسی مقدماتی اصول روانشناسی اسلامی**، قم، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ دوم، ۱۳۷۳.
۴. راغب اصفهانی، حسین؛ **مفردات الفاظ القرآن**، تحقیق صفوان عدنان داوودی، قم، انتشارات طلیعه نور، چاپ دوم، ۱۴۲۷.
۵. رضایی، مانده؛ **روش تبلیغ استاد طاهایی**، شمیم نرجس علیها السلام، ش ۱۹، ۱۳۹۰.
۶. ساروخانی، باقر؛ **روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی**، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۷۵.
۷. طاهایی، فاطمه؛ **سیری در خطبه فدک**، مشهد، به نشر (انتشارات آستان قدس رضوی)، ۱۳۸۵.
۸. ....؛ **سیری در دعای مکارم الاخلاق امام سجاد علیه السلام**، ج ۲، مشهد، به نشر (انتشارات آستان قدس رضوی)، ۱۳۹۳.
۹. ....؛ **سیری در دعای مکارم الاخلاق امام سجاد علیه السلام**، ج ۱، مشهد، به نشر (انتشارات آستان قدس رضوی)، چاپ دوم، ۱۳۹۰.
۱۰. ....؛ **رهنمودهای تربیت دینی**، مشهد، به نشر (انتشارات آستان قدس رضوی)، ۱۳۸۹.
۱۱. قرائتی، محسن؛ **امر به معروف و نهی از منکر**، تهران، نشر مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، ۱۳۷۹.
۱۲. موسوی نژاد سوق، علی؛ **شجره طوبی بانو عالمه فاضله محقق علامه سیده فاطمه (اشرف) سیدخاموشی (طاهایی)**، قم، نشر کومه، ۱۳۹۱.
۱۳. فایل صوتی تصویری، ۱۳۸۹، اولین یادواره بانوی بافضیلت استاد طاهایی.